

Πρόληψη του χουλιγκανισμού και της οπαδικής βίας: Ένα παιχνίδι που πρέπει να παίξουν όλοι ενωμένοι

ΑΣΦΑΛΕΙΑ & ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Τριαντάφυλλος ΚΑΡΑΤΡΑΝΤΟΣ

Ερευνητής, ΕΛΙΑΜΕΠ

Φεβρουάριος 2022
Policy Brief #159/2022

Πρόληψη του χουλιγκανισμού και της οπαδικής βίας: Ένα παιχνίδι που πρέπει να παίξουν όλοι ενωμένοι

Copyright © 2022 | All Rights Reserved
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ & ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ)
Βασιλίσσης Σοφίας 49, 10676, Αθήνα
Τηλ.: 210 7257 110 | Fax: 210 7257 114 | www.eliamep.gr | eliamep@eliamep.gr

Το ΕΛΙΑΜΕΠ ενθαρρύνει τον ανοιχτό, πλουραλιστικό διάλογο στη βάση επιχειρημάτων και δεδομένων. Οι απόψεις που διατυπώνονται από συνεργάτες του ΕΛΙΑΜΕΠ εκφράζουν αποκλειστικά τους συγγραφείς τους και δεν δεσμεύουν το Ίδρυμα.

Τριαντάφυλλος ΚΑΡΑΤΡΑΝΤΟΣ

Ερευνητής, ΕΛΙΑΜΕΠ

Περίληψη

- Το ζήτημα του χουλιγκανισμού δεν είναι ένα φαινόμενο του 21ου αιώνα στην Ελλάδα και δεν αποτελεί μία ακόμη περίπτωση «ελληνικού» βίαιου εξερατισμού.
- Ο χουλιγκανισμός πανευρωπαϊκά μετεξελίχθηκε και αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του βίαιου εξτρεμισμού.
- Η βία που συνδέεται με τον χουλιγκανισμό κατέληξε σε δύο κύριες μορφές: α) οργανωμένη με προγραμματισμένες βίαιες αντιπαραθέσεις και β) ανοργάνωτη και διάχυτη εντός και εκτός γηπέδων.
- Για να μπορέσουμε να προσεγγίσουμε ολοκληρωμένα το ζήτημα της βίας των χούλιγκανς στην Ελλάδα, θα πρέπει να την εντάξουμε στο ευρύτερο πλαίσιο που λαμβάνει η βία στη χώρα.
- Η ουσιαστική αντιμετώπιση του φαινομένου της βίας των χούλιγκανς χρειάζεται την εμπλοκή πολλών και διαφορετικών φορέων, καθώς και ένα μίγμα πρωτοβουλιών και δράσεων που δεν περιορίζεται μόνο στην καταστολή και στη δίωξη, αλλά δίνει έμφαση και στην πρόληψη.

Εισαγωγή

“...δεν αντιμετωπίζουν όλες οι χώρες της Ευρώπης την ίδια μορφή χουλιγκανισμού, ούτε όλοι οι χούλιγκανς ανήκουν σε εξτρεμιστικές ομάδες.”

«Εάν μας ενδιέφερε το ποδόσφαιρο θα είχαμε γίνει ποδοσφαιριστές»¹. Ένας Πολωνός χούλιγκαν και παράλληλα μέλος ακροδεξιάς εξτρεμιστικής ομάδας περιέγραψε σε μία φράση τη σύγχρονη μορφή του προβλήματος του χουλιγκανισμού και των διαφόρων μορφών βίας και εξτρεμισμού που συνδέονται με αυτόν. Βέβαια, δεν αντιμετωπίζουν όλες οι χώρες της Ευρώπης την ίδια μορφή χουλιγκανισμού, ούτε όλοι οι χούλιγκανς ανήκουν σε εξτρεμιστικές ομάδες. Επίσης, δεν συνδέεται μόνο ο ακροδεξιός βίαιος εξτρεμισμός με τη βία στα γήπεδα, υπάρχουν διάδραση και με άλλες μορφές εξτρεμισμού, είναι όμως η κυρίαρχη τάση σε επίπεδο χωρών- μελών της Ε.Ε.

Η Εξέλιξη και οι Τάσεις του Χουλιγκανισμού στην Ευρώπη

Η άγρια δολοφονία του Άλκη Καμπανού στη Θεσσαλονίκη προκάλεσε μεγάλο σοκ στην ελληνική κοινωνία και υπήρξε μεγάλη πίεση ώστε να ληφθούν άμεσα μέτρα, καθώς δεν ήταν το πρώτο βίαιο περιστατικό, ούτε δυστυχώς και η πρώτη δολοφονία που συμβαίνει σε αυτό το βίαιο πλαίσιο στην Ελλάδα. Το ζήτημα του χουλιγκανισμού δεν είναι άλλωστε φαινόμενο του 21^{ου} αιώνα στην Ελλάδα. Επίσης, δεν αποτελεί μία περίπτωση «ελληνικού» βίαιου εξαιρετισμού. Πολλές χώρες, σχεδόν όλα τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. έχουν αντιμετωπίσει το ίδιο πρόβλημα και με μεγάλη μάλιστα ένταση². Η πρώτη δυναμική εμφάνιση του φαινομένου του χουλιγκανισμού, με τη σημερινή του μορφή, έγινε στα γήπεδα της Μεγάλης Βρετανίας τη δεκαετία του 1960. Σταδιακά, τόσο στη Μεγάλη Βρετανία, όσο και σε άλλες χώρες, ο χουλιγκανισμός άρχισε να αναπτύσσεται δυναμικά και να λαμβάνει διάφορες και αρκετές φορές ακραία βίαιες και εξτρεμιστικές μορφές. Η δεκαετία του 1980 θεωρείται ως περίοδος big- bang του φαινομένου και της έξαρσης της σχετικής με αυτό βίας σε πολλές χώρες της Ευρώπης³. Ως αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης, πολλές χώρες, με χαρακτηριστικότερη τη Μεγάλη Βρετανία, έλαβαν σκληρά μέτρα για την αντιμετώπιση του βίας του χουλιγκανισμού, δίνοντας έμφαση στην έντονη παρουσία της αστυνομίας και στην καταστολή.

Ο χουλιγκανισμός μπορεί να αντιμετωπίστηκε και σε ορισμένες χώρες να περιορίστηκε σημαντικά, δυστυχώς όμως δεν εξαφανίστηκε. Όπως συμβαίνει και με άλλες μορφές ριζοσπαστικοποίησης που καταλήγουν στη βία, μετεξελίχθηκε και αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του βίαιου εξτρεμισμού του 21^{ου} αιώνα⁴. Οι κύριες τάσεις της μετεξέλιξης του χουλιγκανισμού είναι οι ακόλουθες:

1. Η μεταφορά της βίας και των επεισοδίων εκτός αγωνιστικών χώρων.
2. Η εμφάνιση των λεγόμενων «Ultras» μεταξύ των οπαδών διαφόρων ομάδων με χαρακτηριστικές περιπτώσεις την Ιταλία και την Ισπανία, όπου οι ομάδες των χούλιγκανς έγιναν ιδιαίτερα βίαιες, καθώς κυριάρχησε ο ρατσισμός και η ακροδεξιά ιδεολογία, η οποία και μεταφέρθηκε στις κερκίδες των γηπέδων και στους συνδέσμους των οπαδών⁵.

“Το ζήτημα του χουλιγκανισμού δεν είναι άλλωστε φαινόμενο του 21^{ου} αιώνα στην Ελλάδα. Επίσης, δεν αποτελεί μία περίπτωση «ελληνικού» βίαιου εξαιρετισμού.[...] Η δεκαετία του 1980 θεωρείται ως περίοδος big- bang του φαινομένου και της έξαρσης της σχετικής με αυτό βίας σε πολλές χώρες της Ευρώπης.”

¹ RAN Centre of Excellence, EX POST PAPER learning from adjacent fields: the relation between extremism and hooliganism Study visit to Warsaw (PL), October 2018.

² Spaaij, R. (2006). Understanding football hooliganism: A comparison of six Western European football clubs. Amsterdam University Press.

³ Smolík, J. (2004). Football hooliganism from the standpoint of extremism. Central European Political Studies Review (Středoevropské politické studie), 6(4).

⁴ Testa, A., & Armstrong, G. (2010). Football, fascism and fandom: The UltraS of Italian football. A&C Black.

⁵ Martin, S. (2018). Football, Fascism and Fandom in Modern Italy. Revista Crítica de Ciências Sociais, (116), 111-134.

3. Οι σύλλογοι χούλιγκανς, αλλά και γενικότερα οπαδών, χρησιμοποιήθηκαν από εξτρεμιστικές ομάδες, για την κινητοποίηση και την στρατολόγηση νέων μελών.
4. Η βία που συνδέεται με τον χουλιγκανισμό κατέληξε σε δύο κύριες μορφές: α) οργανωμένη με προγραμματισμένες βίαιες αντιπαραθέσεις και β) ανοργάνωτη και διάχυτη εντός και εκτός γηπέδων.
5. Στον χουλιγκανισμό εμπλέκεται όλο και μεγαλύτερος αριθμός ανηλίκων, με αποτέλεσμα το φαινόμενο να συνδεθεί και με τη γενικότερη βία ανηλίκων.
6. Σε ορισμένες περιπτώσεις, σύνδεσμοι οπαδών ανέπτυξαν διασυνδέσεις με το οργανωμένο έγκλημα και μέλη τους ανέπτυξαν εγκληματική δραστηριότητα.

“Στην Ελλάδα, η διασύνδεση εξτρεμισμού και χουλιγκανισμού, δεν περιορίζεται μόνο στο ακροδεξιό φάσμα της βίαιης εξτρεμιστικής σκηνής.”

Ο Χουλιγκανισμός και η Διάχυση της Βίας στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, η διασύνδεση εξτρεμισμού και χουλιγκανισμού, δεν περιορίζεται μόνο στο ακροδεξιό φάσμα της βίαιης εξτρεμιστικής σκηνής. Ακολουθώντας τη γενικότερη τάση της εξτρεμιστικής βίας στη χώρα, οργανώσεις τόσο του αναρχικού και ακροαριστερού βίαιου εξτρεμισμού, όσο και του ακροδεξιού, δραστηριοποιούνται στους χώρους των γηπέδων και των συνδέσμων οπαδών. Με αυτό τον τρόπο, η ώσμωση βίαιων εξτρεμιστών και χούλιγκανς έχει δύο βασικές μορφές: α) διπλή βία ταυτότητας και β) όχημα στρατολόγησης μελών και πραγματοποίησης βίαιων ενεργειών.

Για να μπορέσουμε όμως να προσεγγίσουμε ολοκληρωμένα το ζήτημα της βίας των χούλιγκανς στην Ελλάδα, θα πρέπει να την εντάξουμε στο ευρύτερο πλαίσιο που λαμβάνει η βία στη χώρα μας. Η βία δυστυχώς τείνει να διασπείρεται στην κοινωνία μας. Μπορούμε να παρατηρήσουμε τρεις κύριες δυναμικές. Η πρώτη είναι η βία ως διαδικασία επίλυσης προσωπικών διαφορών. [...] Η δεύτερη δυναμική είναι η βία ως μέσο απόκτησης ταυτότητας. [...] Η τρίτη δυναμική αφορά την κουλτούρα και τη συμβολική εικόνα της βίας.”

“Μπορούμε να παρατηρήσουμε τρεις κύριες δυναμικές: Η πρώτη είναι η βία ως διαδικασία επίλυσης προσωπικών διαφορών. [...] Η δεύτερη δυναμική είναι η βία ως μέσο απόκτησης ταυτότητας. [...] Η τρίτη δυναμική αφορά την κουλτούρα και τη συμβολική εικόνα της βίας.”

Η δεύτερη δυναμική είναι η βία ως μέσο απόκτησης ταυτότητας. Η αβεβαιότητα πολλών νέων ανθρώπων, κυρίως ανηλίκων, έχει οδηγήσει σε μία παρατεταμένη κρίση ταυτότητας. Η ένταξη σε οργανώσεις ή ομάδες που εξυμνούν και υποστηρίζουν τη βία λειτουργεί ως μία απλουστευτική διέξοδος του ανήκειν. Το τελευταίο δολοφονικό περιστατικό στη Θεσσαλονίκη έρχεται να προστεθεί σε άλλες περιπτώσεις που έχουν δύο βασικές διαστάσεις: α) τη βία μεταξύ ομάδων ανηλίκων και β) την οπαδική βία. Σε αρκετές περιπτώσεις αυτές οι δύο βίαιες ομαδοποιήσεις συμπίπτουν, καθώς ο μέσος όρος ηλικίας των χούλιγκανς έχει μειωθεί σημαντικά.

Η τρίτη δυναμική αφορά την κουλτούρα και τη συμβολική εικόνα της βίας. Οι γυναικοκτονίες, η ενδοοικογενειακή βία και οι ρατσιστικές επιθέσεις αναδεικνύουν τη βία ως διάσταση μίας κουλτούρας «υπεροχής». Τέλος, χειρότερη είναι η συμβολική εικόνα της βίας που συνδέεται είτε με τη χρήση φονικών μέσων, όπως το δρεπάνι, είτε με την αξιοποίηση του διαδικτύου για την προώθηση του αίματος.

Σε αυτό το πλαίσιο γίνεται κατανοητό πως η ουσιαστική αντιμετώπιση του φαινομένου της βίας των χούλιγκανς απαιτεί την εμπλοκή πολλών και διαφορετικών φορέων, καθώς και ένα μίγμα πρωτοβουλιών και δράσεων που δεν περιορίζεται μόνο στην καταστολή και στη δίωξη, αλλά δίνει έμφαση και στην πρόληψη.

Καλές Πρακτικές για την Αντιμετώπιση της Αθλητικής Βίας

Πέραν των αυστηρών μέτρων σε επίπεδο δικαιοσύνης (τύπου ιδιώνυμου) και των απαγορεύσεων και τιμωριών των ΠΑΕ υπάρχουν και μία σειρά άλλων μέτρων που έχουν δοκιμασθεί σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες και έχουν φέρει αποτελέσματα στην πρόληψη και την αντιμετώπιση της αθλητικής βίας.

“Τα τελευταία χρόνια, έχει γίνει μία σημαντική επένδυση στην προληπτική αστυνόμευση και κυρίως στην αξιοποίηση των πληροφοριών.”

α) Πρόληψη και την αντιμετώπιση της αθλητικής βίας και κυρίως του χουλιγκανισμού

Τα τελευταία χρόνια, έχει γίνει μία σημαντική επένδυση στην προληπτική αστυνόμευση και κυρίως στην αξιοποίηση των πληροφοριών. Οι δραστηριότητες των αστυνομιών της Μεγάλης Βρετανίας, της Ολλανδίας, της Γερμανίας και του Βελγίου μπορούν να αποτελέσουν καλές πρακτικές για τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες.

Παραδείγματα δράσεων:

- Ηλεκτρονικό εισιτήριο.
- Ονομαστικές θέσεις.
- Συνεργασία Αστυνομίας με τις ΠΑΕ.
- Κλειστά Κυκλώματα Τηλεόρασης.
- Ηλεκτρονικός Έλεγχος Πρόσβασης.
- Βάσεις δεδομένων με στοιχεία προσώπων και περιστατικών.

β) Συνεργασίες με Τοπική Αυτοδιοίκηση και ΠΑΕ: δράσεις φιλάθλων

“Μία ενδιαφέρουσα προσέγγιση ως προς την πρόληψη του χουλιγκανισμού είναι η αντιμετώπιση του γηπέδου και της επαφής με το ποδόσφαιρο ως μορφής κοινωνικοποίησης, κυρίως για ανήλικους και νέους.”

Μία ενδιαφέρουσα προσέγγιση ως προς την πρόληψη του χουλιγκανισμού είναι η αντιμετώπιση του γηπέδου και της επαφής με το ποδόσφαιρο ως μορφής κοινωνικοποίησης, κυρίως για ανήλικους και νέους. Αυτή η δράση έχει δοκιμαστεί κυρίως στη Γερμανία, στο Βέλγιο, στην Ολλανδία και σε ορισμένες Σκανδιναβικές χώρες. Οι λεγόμενες δράσεις φιλάθλων “fan projects” έχουν πάρει διαφορετικές μορφές σε κάθε χώρα. Στη Γερμανία, η δράση στοχεύει στην πρόληψη του χουλιγκανισμού μέσω της βελτίωσης των σχέσεων των οπαδών, των ομάδων και της Αστυνομίας, στο πλαίσιο κοινών διαδραστικών δράσεων στο γήπεδο. Στο Βέλγιο, η πρόληψη της βίας έχει συνδεθεί μέσω της παροχής εναλλακτικών μέτρων διάδρασης με το γήπεδο, ώστε οι νέοι να αναπτύσσουν την προσωπικότητα και την κριτική τους σκέψη μέσα από τον αθλητισμό. Στην Ολλανδία, οι δράσεις εστιάζουν στο να δημιουργηθεί κλίμα εμπιστοσύνης και να περιοριστεί η βία μεταξύ των ομάδων και των συλλόγων οπαδών που έχουν βίαιη συμπεριφορά, ενώ παράλληλα, διοργανώνουν προγράμματα ανάπτυξης δυνατοτήτων και παροχής δεύτερης ευκαιρίας σε καταδικασμένους χούλιγκαν.

Ένα άλλο μέτρο που έχει δοκιμαστεί είναι οι τοπικοί συντονιστές οπαδών, οι οποίοι αποτελούν τον σύνδεσμο με τον Δήμο στον οποίο έχει έδρα η ομάδα και έρχονται σε επαφή με τους οπαδούς, ώστε να εντοπίσουν εγκαίρως, και με τη βοήθεια της αστυνομίας να απομονώσουν ύποπτους για βία χούλιγκαν και να παρέχουν υποστήριξη σε νεαρούς φιλάθλους. Μία μετεξέλιξη αυτής της πρωτοβουλίας ήταν η εκπαίδευση και η αξιοποίηση ειδικών αξιωματικών-υποστηρικτών των φιλάθλων, οι οποίοι συνεργάζονταν καθημερινά με τους συνδέσμους, σε δράσεις πρόληψης και αποτροπής του χουλιγκανισμού, στη λογική της Κοινοτικής Αστυνόμευσης.

γ) Ο ρόλος των ομάδων

“Το 2003, ο τότε νέος Πρόεδρος της Ομάδας Ζοάν Λαπόρτα υιοθέτησε μία στρατηγική μηδενικής ανοχής έναντι του χουλιγκανισμού. Τα πρώτα μέτρα που πήρε ήταν η άρνηση κάθε παροχής και εξυπηρέτησης σε οργανωμένους οπαδούς που είχαν εμπλοκή σε περιστατικά βίας.”

Σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση της αθλητικής βίας μπορούν και πρέπει να έχουν οι ομάδες. Στις περισσότερες περιπτώσεις, σχεδόν σε όλες τις χώρες, οι ομάδες δεν λαμβάνουν πάντα τα κατάλληλα μέτρα για την αντιμετώπιση του χουλιγκανισμού. Υπάρχουν όμως εξαιρέσεις και καλές πρακτικές, όπως αυτή της Μπαρτσελόνα. Το 2003, ο τότε νέος Πρόεδρος της Ομάδας Ζοάν Λαπόρτα υιοθέτησε μία στρατηγική μηδενικής ανοχής έναντι του χουλιγκανισμού. Τα πρώτα μέτρα που πήρε ήταν η άρνηση κάθε παροχής και εξυπηρέτησης σε οργανωμένους οπαδούς που είχαν εμπλοκή σε περιστατικά βίας. Σε δεύτερη φάση διαχώρισε πλήρως τους φιλάθλους και τους οπαδούς που δεν είχαν βίαιη συμπεριφορά από αυτούς που είχαν, υιοθετώντας και επιπρόσθετα τεχνολογικά μέσα επιτήρησης για τους τελευταίους. Παράλληλα, είχε στενή συνεργασία με την Αστυνομία της Καταλονίας, παρέχοντας πληροφορίες που οδήγησαν σε επιχειρήσεις και συλλήψεις.

δ) Ο ρόλος των Συνδέσμων

“Έχουν υπάρξει περιπτώσεις συνδέσμων που στρατεύτηκαν στην αντιμετώπιση της αθλητικής βίας και του χουλιγκανισμού και είχαν καταλυτικό ρόλο, κάνοντας δημόσιες δηλώσεις, επικοινωνιακές δράσεις και εκδηλώσεις κατά της βίας.”

Ο πιο δύσκολος κρίκος στην αλυσίδα αντιμετώπισης της αθλητικής βίας, αλλά και με ιδιαίτερη σημαντικότητα, είναι οι σύνδεσμοι οπαδών. Έχουν υπάρξει περιπτώσεις συνδέσμων που στρατεύτηκαν στην αντιμετώπιση της αθλητικής βίας και του χουλιγκανισμού και είχαν καταλυτικό ρόλο, κάνοντας δημόσιες δηλώσεις, επικοινωνιακές δράσεις και εκδηλώσεις κατά της βίας. Οι δράσεις αυτές έγιναν σε τοπικό επίπεδο και σε συνεργασίας με τοπικές και τις κρατικές αρχές. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί η Ισπανία, με το πρόγραμμα Curva Jove των Συνδέσμων Οπαδών της Εσπανιόλ να αποτελεί πρωτοπορία στην πρωτοβουλία για την αντιμετώπιση του χουλιγκανισμού. Τα μέλη των συνδέσμων συμμετείχαν σε συνέδρια, τηλεοπτικές εκπομπές και αντιπαραθέσεις, επικοινωνιακές πρωτοβουλίες και εκπαιδευτικά πρόγραμμα, προωθώντας τη θετική πλευρά της υποστήριξης μίας ομάδας και αποδομώντας τη βία και τον χουλιγκανισμό. Η πρωτοβουλία Curva Jove ήταν καταλυτική για την απομόνωση της βίαιης ομάδα οπαδών Brigadas Blanquiazules.

ε) Επικοινωνιακές δράσεις

Ιδιαίτερως χρήσιμες είναι και οι στοχευμένες επικοινωνιακές δράσεις που μπορούν να κινητοποιήσουν μεγάλες ομάδες πολιτών, αλλά και να συνεισφέρουν σημαντικά στη δημιουργία μίας κουλτούρας πρόληψης. Στις επικοινωνιακές δράσεις περιλαμβάνονται:

- Τηλεοπτικά μηνύματα.
- Δηλώσεις γνωστών προσωπικοτήτων του αθλητισμού.
- Διαδραστικά παιχνίδια.
- Θεατρικά έργα και συναυλίες.
- Αξιοποίηση χούλιγκανς που έχουν απεμπλακεί από τη βία.
- Εκπαιδευτικές δράσεις κτλ.

“Ιδιαίτερως χρήσιμες είναι και οι στοχευμένες επικοινωνιακές δράσεις που μπορούν να κινητοποιήσουν μεγάλες ομάδες πολιτών, αλλά και να συνεισφέρουν σημαντικά στη δημιουργία μίας κουλτούρας πρόληψης.”

Συμπεράσματα

Η βία των χούλιγκανς, στις διάφορες μορφές που λαμβάνει, δεν πρέπει να απομονώνεται από τις άλλες μορφές βίας και ριζοσπαστικοποίησης που αντιμετωπίζουν οι ευρωπαϊκές κοινωνίες τα τελευταία χρόνια. Η διάχυση της βίας σε διάφορους τομείς και η ανάδυσή της με πολλές μορφές έχει δημιουργήσει, πέρα από την κουλτούρα της βίας, πολλές βίαιες διασυνδέσεις.

Μέσα σε ένα περιβάλλον έντονης, πώλωσης και νυχιλιστικού αντισυστημισμού, η βία έχει αναδειχτεί σε βασική μορφή απόκτησης ταυτότητας, αλλά και αντίδρασης. Σε αυτό το πλαίσιο, η οπαδική βία λειτουργεί σε έναν πλαίσιο κύκλων διαγράμματος Venn, τόσο με τη βία ανηλίκων, όσο και κυρίως με την εξτρεμιστική βία. Για αυτό το λόγο είναι σημαντικό οι δράσεις για την αντιμετώπισή της να ενταχθούν σε ένα γενικότερο σχεδιασμό πρόληψης της βίας. Μόνο έτσι άλλωστε μπορεί να αποφευχθεί η πιθανή μεταφορά της βίας εκτός των γηπέδων. Τέλος, είναι ιδιαιτέρως σημαντικό να υπάρξει ουσιαστική εμπλοκή των ομάδων, των συνδέσμων οπαδών, αλλά και φορέων Τοπικής Αυτοδιοίκησης, όπως και των ίδιων των κοινωνιών. Ο αθλητισμός και το ποδόσφαιρο έχουν αναδειχτεί το τελευταίο διάστημα ως ένας σημαντικό πόρος για την πρόληψη του βίαιου εξτρεμισμού, για αυτό και δεν μπορούν τα γήπεδα να παραδοθούν σε μία υποκουλτούρα βίας που διώχνει τους νέους από τη δημιουργική απασχόληση του αθλητισμού.